

Cumakunova G. (2018). "Bağımsızlığının 27. Yılında Kırgızistan'da Devlet Dilinin Durumu", *Karadeniz Araştırmaları*, XV/60: 124-134.

Makale Gönderim Tarihi: 20.11.2018; Yayına Kabul Tarihi: 30.11.2018

BAĞIMSIZLIĞININ 27.YILINDA KIRGIZİSTAN'DA DEVLET DİLİNİN DURUMU

Gülzura CUMAKUNOVA*

ÖZ

Makale, Kırgızistan'ın devlet dilini, yakın geçmişi ve bugünkü durumu ekseninde değerlendirerek onun işlevsel fonksiyonlarını artırmanın yollarını, ülke içinden ve dışından devlet diliyle alakası olan bütün dillerle orantısını ülkenin dil siyaseti çerçevesinde dengeleme yollarına dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Kırgız dili, Kırgızistan'ın 1991 yılında bağımsızlığına kavuştuğundan itibaren çok uluslu ülke halkının iletişim ihtiyacını tam karşılama görevini üstlenecek devlet dili statüsünü kazanmıştır. Ne var ki bağımsızlığın 27. yılına gelinen günümüzde devlet dili statüsünü tam anlamıyla yerine getiremediği, ulusal çapta siyasetin, ekonominin, teknolojinin, bilimin ve yüksek öğretimin dili seviyesine ulaşamadığı tespit edilmektedir. Kırgız dilinin devlet dili olarak yetersiz kalmasındaki nedenler, gerekli sosyal işlevlerin yerine getirilmeyişi gibi iç etkenlerden olduğu kadar, dünyadaki küreselleşmenin getirdiği kültürel tesirler gibi dış etkenlerden de kaynaklanmaktadır. Makalede devlet dilinin gelişmesini zorlaştıran engeller olarak devlet dilinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması mekanizmalarının yetersizliği, sonradan kabul edilmiş resmi dil arasındaki fonksiyon ayrımının netleştirilmemiş olmasına dikkat çekiliyor ve dilin iç kaynaklarını güçlendirici ve çok uluslu ülkede diller arası sorunları çözmeye yönelik bazı fikirler paylaşılacaktır. Makale, Kırgızistan'daki mevcut resmi dile ve hem ülke içinde hem de ülkenin dil politikaları bağlamında dışarıdan gelen resmi dille ilgili olarak, işlevsel rolünü geliştirme ve konumunu diğer tüm dillerle dengeleme yoluna dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Dili, Rus Dili, Devlet Dili, Resmî Dil, Devletin Dil Siyaseti.

ABSTRACT

The article aims to draw attention to the current official language in Kyrgyzstan and the way of enhancing its functional role and balancing its position with all other languages that are in relation to the official language, both within the country and those from outside within the

---

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, ORCID: 0000-0001-6882-2367, E-posta: gulzura@gmail.com

context of country's language policies. Kyrgyz language received the status of the state language after Kyrgyzstan gained independence in 1991. However, in 27 years of independence, it has not yet acquired the status of the state language in the full sense of the word, has not risen to the level of the language of politics, economics, technology, science and higher education on a national scale. The development of Kyrgyz as the state language, weakened by both internal factors, such as the lack of relevant social policies, and external factors, such as the different effects arising as a result of globalization. The report will identify the obstacles hindering the development of the state language, as well as to highlight some of the ideas attempting to strengthen internal language resources; with a view to find a solution which balances the need to unify a country with multiple ethnicities and solves the problems associated with a double official language.

Keywords: Kyrgyz, Russian, State Language, Official Language, State Language Politics.

Kırgızistan, ülkenin temel halkı Kırgızlar dışında birçok ulusun bir arada yaşadığı ülkedir. 1991 yılında bağımsızlığını kazanmadan önce o, Sovyetler Birliği'nin 15 sosyalist cumhuriyetinden biriydi. Sovyetler Birliği, birliği oluşturan cumhuriyetlerin sadece siyasi, ekonomik, açıdan değil, ideolojik açıdan da birbiriyle sıkı entegre olduğu dünyanın en güçlü ülkelerinden biri konumundaydı. Sovyetler Birliği'nde her sosyalist cumhuriyetin dili resmî statüye sahip ise de genel resmî dilin Rusça olması nedeniyle iletişimde iki dillilik esas alınmıştır.

75 yıllık sosyalist cumhuriyet tarihinde Kırgızistan'ın dil siyasetinde büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Kırgızlar bu zaman zarfında kendi ulusal alfabetini, edebî dilini oluşturdular, eğitim düzeyi yüzyılın başındaki %3ten %100 oranına çıkartılmıştır. Sovyet Kırgızistan'ında ulusal dil ülkenin kültür, eğitim, ilim alanlarında epey gelişmeler kaydetmişti. XX. asrın 20'li yıllarında ilk eserlerini vermeye başlayan Kırgız edebiyatı, dünya uygarlığına Çengiz Aytmatov gibi bir dev yazar kazandırdı. Dünya destan sanatının tartışılmaz fenomeni sayılan Manas Destanı, bin yıl kadar sözlü yaşatılmasından sonra yazıya geçirilerek dünyanın kültür mirasları arasında layık olduğu yerini aldı. Kırgız dili her yönden araştırıldı, farklı seviyedeki gramerleri, sözlükleri, okul ve metodik kitapları, ansiklopedileri yazıldı. Yerel basın yayın organları Kırgız dilinde yayın yapacak seviyeye geldi. Bütün bu gelişmelere sadece 75 yıl gibi kısa zamanda ulaşıldığı dikkate alınır, gerçekten de Kırgızistan'ın kültür ve eğitim alanında büyük bir sıçrama olduğu inkâr edilmez.

Fakat bir yandan 75 yıl içine sığdırılan bu hızlı gelişmeler kaydedilirken, diğer yandan da halkın kendi diline olan güveninin gün geçtikçe azaldığı, yeni neslin bilimin, iletişimin dili olarak anadilini değil, Rusçayı tercih ettikleri gözlemleniyordu. Kırgız toplumunda 70'li yıllardan başlayan şehir-köy ötekileşme cereyanının en önemli faktörü olarak bir ulusun dilinin kendi fertlerini iki farklı sosyal gruba ayıracak güce sahip önemli sosyal

unsur olduğu açıkça ortaya çıkmış oldu. Böylece Kırgızlar, birinci dil tercihini Rusçadan yana kullanan uluslar sırasında yerini aldılar. Kırklı-ellili yılların şehirli gençleri büyük şehirlerde Kırgızca orta eğitim veren tek-tük okul dışındaki Rus okullarından eğitim aldıklarından Rus dilli olarak yetiştiler. Ana dil iletişim zincirinin o kopmuş halkasının zararı günümüze kadar uzanmaktadır.

Artık biri Kırgız halkının bütün ulusal değerlerini kendinde barındıran, fakat Rusçaya tam hakim olamayışından birçok sosyal haklarından yararlanamayan kesim ile, Rusçaya tam hakim, şehirli olmanın verdiği bütün kültürel üstünlüklere sahip fakat ulusal ruhtan yoksun başka bir kesim arasındaki uçurum gittikçe artmıştı. Devlet, dil siyasetindeki yanlış hesaplarından dolayı bu problemin üstesinden gelemedi. Bunun birkaç sebebi vardı.

Resmi dil Rusça olduğundan cumhuriyetler arası, Merkezle iletişimin olduğu kadar çok uluslu Kırgızistan halkının iletişimi de Rusça üzerinden sağlanıyordu. Bu ortamda ancak kültürel ve orta eğitim ihtiyaçlarını, yerel yönetim ağını karşılamakla yetinen ulusal diller, yerel iletişim aracı görevini üstlenmekle sınırlı kaldılar. Ulusal ölçekte siyasetin, ekonominin, teknolojinin, bilim ve yüksek öğrenimin dili düzeyine yükselmedi.

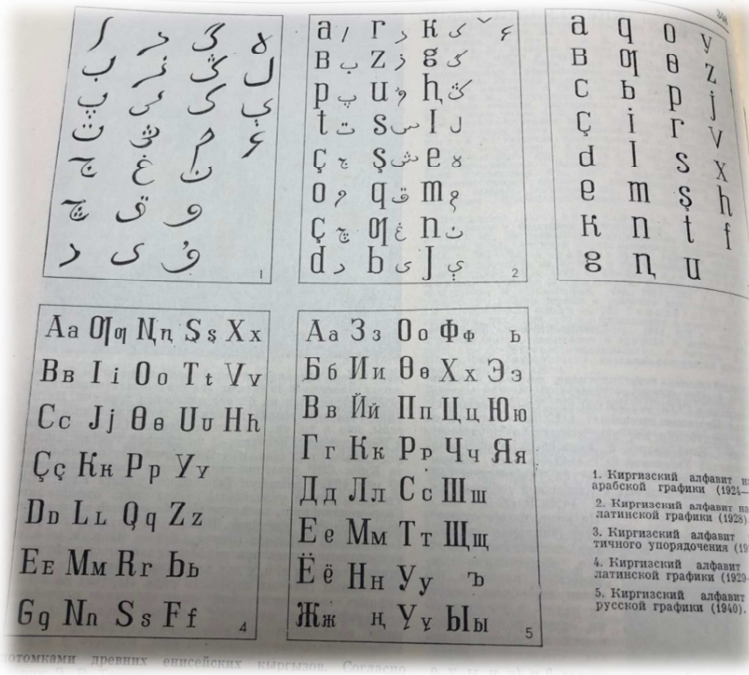
Sovyetler Birliği'nin kimilerine göre akıllı, öngörülü, kimilerine göre yanlış ulusal siyasetinin akıbeti, 1991'de kendi sonunu getirerek terkindeki birçok ülkeye egemenlik kazandırsa da, bu egemen ülkelerin onun bıraktığı ağır hasardan kolayca kurtulacağı zor gözüküyordu. Bu, her şeyden önce ülkenin bütün sosyal meselelerinin anahtarı konumundaki devlet dilinin karşılaştığı problemlerden açıkça görülmektedir. SSCB'den dağılan ülkelerde asrın başında aynı dili konuşan, aynı millî ruhu taşıyan halklardan bugün birbirinin dilinden ve ruhundan anlamayan, toplumca birbirinden ayrı düşen sosyal gruplar oluşmuş durumda. Bunların biri Cengiz Aytmatov'un dünya literatürüne kazandırdığı *Mankurt* tipinden, diğeri de o entelektüel ve mevki sahibi *Mankurt*'ların kahrını çeken gruptur.

Sovyet döneminden miras kalan, günümüzde de devletin dil siyasetine ayakbağı olmaya devam eden hususlar şu birkaç maddeyle özetlenebilir.

Kırgız dili, Kırgızistan'da yaşayan bütün halkların genel iletişim dili seviyesine gelememiştir. Hatta Kırgızların tamamının da Kırgız edebî dilini tam benimsedikleri söylenemez, bu dil ayrılığının derin bir sosyal ayrılığa yol açtığı da açıkça ortadadır. Yüksek devlet makamlarına ancak Rusçası iyi olanlar getirilir, bilimsel araştırmalar, ilmî tezler ve ilmî dereceler Moskova tarafından onaylandığından onların Rusça yazılması ve Rusça savunulması zorunlu hale getirilmişti. Bu durum, Kırgızların ve ülkede yaşayan diğer halkların devlet diline olan gereksinimini ve saygısını azaltan bir etkendi.

75 yıllık Sovyetler Birliği zamanında ülkenin resmî dili ve halkların ortak iletişim dili olan Rusça oldukça gelişmiş ve güçlenmiştir. Bu sürede Rusça, iç kaynak olarak Sovyetlere bağlı bütün halkların dillerinden ve dış kaynak olarak dünyada cereyan eden bütün gelişmelerden beslenmiştir. Dış kaynaklardan alınan kelimeler, terimler ulusal dillere Rus imlasındaki şekliyle geçmekteydi. Ulusal ve dış kaynaklardan alıntıları kendi telaffuzuna

uydurarak ödünçleyen Rus dili, aynı serbestliği ulusal dillere tanımamıştır. Rusçadan ve dışarıdan alıntıların Rus imlasıyla alınması prensibi, Rusçayı ulusal diller için tek dış kaynak konumuna getirmiştir. Bu da Kırgızcanın da içinde bulunduğu Türk dillerini bambaşka tipolojik özelliğe sahip bir dile bağımlı duruma düşürmüştür. Önceden sözlü olarak kabul edilen Arapça, Farsça, hatta Rusça alıntılar dilin iç kurallarına uydurulduğundan gerçek bir kazanç olduysa, yeni alıntılar Türkçenin tabiatına ters geldiğinden ulusal dillere hep yabancı kalmışlardır. Böylece ulusal dillerin yenilenme, üretme kapasitesi oldukça daraltılmıştır.

1. Arap yazısı esaslı Kırgız alfabesi (1924-1927)
2. Latin yazısı esaslı Kırgız alfabesi (1928)
3. Düzeltilmiş Latin esaslı Kırgız alfabesi (1929)
4. Latin yazısı esaslı Kırgız alfabesi (1929-1940)
5. Rus yazısı esaslı Kırgız alfabesi (1940)

1940 yılında ülke çapında Kiril esaslı alfabelere geçilmesi ile Rusçanın bütün harflerini eksiksiz barındıran ulusal alfabelerde yazılan her şey Merkez tarafından okunabilir, kontrolü sağlanabilir hale gelmiştir. Aynı asır içinde Arap, Latin, Kiril gibi dünyanın üç büyük alfabetesini deneyen Türk dilleri, bu anlamda bir rekora imza atmışlardır. 1924 yılında kabul edilen Arap harfleri esaslı ilk Kırgız alfabesinde Kırgızca için gereksiz sayılan Arap harfleri çıkartılıp, Kırgız ünlülerini gösterebilecek yeni işaretler eklenmişti. 25 harften oluşan bu alfabenin Sovyet iktidarının ilk yıllarında halkın hızlı

eğitime geçmesinde, edebî, bilimsel ve okul kitaplarının yayımlanmasında, ağdaş Kırgız edebiyatı zemininin teşekkülünde büyük katkısı olmuştur (Cumakunova 2013:953).

Türk halklarının beraberce Latin yazısına geçmesi kararlaştırılan 1926 Bakü Kongresi'nden bir yıl sonra hazırlanan Latin esaslı Kırgız alfabesi, 1927'de Kırgız Hükümeti tarafından resmî olarak onaylanır. İlk onayından sonra iki kere daha değiştirilerek (1928; 1929) 25 ten 31 harfe çıkartılan bu alfabe, 1929'un sonunda ülkenin bütün yazım ve eğitim faaliyetlerinin yeni yazıya geçirilmesi ile tamamlanmış olur¹. Kırgızların bugüne kadar kullandığı üç yazı içinden Kırgız dili için en uygun olanının Latin alfabesi olduğunu, 1928-1940 yıllarında bu yazıyı kullanan eski nesil insanları hep övgüyle anlatmışlardır². Fakat bu kadar uğraşlarla elde edilen Latin alfabesinin ömürü pek uzun olmamıştır. Değişik alfabeler kullanan Sovyet halklarının Merkez ile ve aralarında sıkı iletişimin sağlanması, ulusal diller için ayrı, devlet dili olan Rus dili için ayrı yazı kullanma zahmetinden kaçınılması gibi gereksinimler öne sürülerek 1940 yılında ülke çapında Kiril alfabesine geçme kararı alınmıştır. 12 Eylül 1941'de Kırgız Parlamentosu tarafından onaylanan Kiril alfabesinin, Kırgız telaffuzuna ve fonetik kurallarına ters gelen bazı noksanlıkları, lüzumsuz harf kalabalığı, Kırgızcanın özelliklerini tam yansıtmaktan ziyade, mevcut Rus alfabe kadrosunun tam korunması gayesinden meydana gelmiştir (Cumakunova 2013:955). Türk dillerinin farklı sembollerle, farklı sayıda harf üreterek geliştirdikleri alfabelerinin farkı, fonetik sistemleri neredeyse aynı olan Kazakçanın - 43, Kırgızcanın -36 harfli alfabelerinden de açık görülür. Bağımsızlıkla beraber tekrar Latin alfabesine geçerek Türk yazı birliği oluşturmaya çalışan diğer Türk cumhuriyetlerinden farklı olarak Kırgızistan hâlâ Kiril yazı ortamında kalmayı tercih etmektedir.

Sovyetler döneminde yabancı dillerden giren bütün yeni kavramlar ve terimler Rusça ya da Rus imlasına uydurulmuş şekliyle karşılanmıştır. Kırgız imlasının da temeline oturtulan bu prensip, Kırgızcanın da içinde olduğu Türk dillerini bambaşka tipolojik özelliğe sahip bir dile bağımlı hale getirmiştir. Neticede ulusal dilin tabiatına aykırı gelen ve morfo-fonolojik kalıbını bozan kelime ve kelime terkipleri meydana gelmiştir. Hazır terim alma alışkanlığı, Kırgız terminolojisinin yapım tekniklerinin gelişmesine, işlevselliğinin artmasına engel olmuştur. Sonuçta Terminoloji Komisyonu tarafından hazırlanmış onlarca alan terminoloji sözlükleri, halk diline sindirilmediğinden ömürlerini raflarda tüketmeye mahkûm olmuştur. Bunun zararı

¹ *Kırgızskaya sovetkaya sotsialisticeskaya respublika. Ensiklopediya. Spetsial'nıy tom. Frunze: Glavnaya redaktsiya KSE, 1982, s.348.*

² Cengiz Aytmatov'un "Sultanmurat" adlı uzun hikâyesinde bu yazı hakkında "Al kezde kırgızdar iykemdüü latin tamgasın okuu. " (O zamanlar Kırgızlar esnek Latin yazısını okurlardı.) diye nitelendirmesi, alfabenin Kırgızcanın bütün harflerini eksiksiz karşılayabilen yeterliliğinden ve rahatlığından duyduğu memnuniyetinin ifadesidir (*.Aytmatov. ıgarmalarının segiz tomduk jıynağı. 3.tom.s.245*).

da ilmî literatürün ve üslubun gelişmeyeişine, yüksek teknik eğitimde okul kitaplarının yazılmayışına neden olmuştur.

Daha çok ulusal edebiyat ile kültür alanlarının, orta eğitimin ve yerel yönetimin dili olmakla sınırlı kalan Kırgız dili, devlet çapında siyasetin, ekonominin, hukukun ve yüksek teknolojinin dili olamamıştır. Çünkü devletin dil politikasında ülke vatandaşlarının tümünün Devlet dilini istenilen seviyede bilmesini zorunlu kılan ortam ve mekanizmalar geliştirilmemişti.

Ulusal dilin yüksek öğretimde kullanılmayışı, üniversite okul kitaplarının, bilimsel çalışmaların yazılmayışı, ayrıca bütün alanlarda Kırgızca ders verecek akademik personelin yetiştirilmeyişi, kırsal kesim gençlerinin daha çok ulusal dilde eğitim veren sosyal bilimler fakültelerine, Rus dilli kesimin de Rusça eğitim veren teknik ve prestij alan fakültelerine yönelmelerini sağlamıştır. Bu da teknik elemanların ekseriyette Rus dillilerden oluşmasına yol açmıştır. Yüksek eğitimini sırf Rusça alan teknokratlar iş hayatlarını da Kırgızcaya hiç temas etmeyecek ortamlarda devam ettiriyorlardı. İşte bu kesim, daha sonra bağımsızlık döneminde Rusçanın tekrar resmî dil olmasının en şiddetli savunucularından olmuşlardır.

Ülkenin dil durumu ana hatlarıyla anlatılan durumda iken Kırgızistan, 1991 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlıkla beraber Kırgız dili Devlet dili statüsünü almış ve Kırgız Cumhuriyeti'nin 5 Mayıs 1993 yılında kabul edilen ilk Anayasası'nın 5. maddesinin 1. fıkrasına göre: *Kırgız Cumhuriyetinin devlet dili Kırgız dilidir* diye kanunlaştırılmıştır.

Kırgızistan'da ilk defa böylesine ciddi konulan devlet dili meselesi, ülkenin çok uluslu halkının ilk defa devlet dilini öğrenme bilincine varmasına vesile olmuştur. Bağımsızlıktan hemen sonra farklı iş yerlerinde, ilmî-teknik kurumlarda, büyük sanayilerde Devlet dilini öğrenme ihtiyacı duyan binlerce kişinin talebi üzerine Kırgız dili kursları açılmış, muazzam bir kampanya başlatılmıştı. 1992-1993 yıllarında Kırgız filologlarının çoğu ülkede büyük heyecan yaratan bu kampanya için seferber edilmişlerdi. Ben de bu gönüllüler serüvenine katılarak Bişkek'teki Agroprom (Tarım Sanayi Bakanlığı), Fizpribor zavodu (Fiziksel Cihazlar Fabrikası), İçişleri Başkanlığı gibi üç büyük kurumun Rus dilli elemanlarına Devlet dilini öğretmekte görevlendirilmiştim. Aralarında ana dilini bilmeyen Kırgızların da olduğu kursiyerlerimden hiçbirinin hükümetin bu kararına karşı ne itirazda bulduklarını ne şikâyet ettiklerini görmüşümdür. Hatta çoğu bu girişimi çok geç kalınmış bir girişim olarak dile getirerek devlet dilini büyük bir hevesle ve kararlılıkla öğrenmeye başlamışlardı. Şimdi dönüp baktığımızda, bağımsızlığın ilk yıllarında devlet diline duyulan o büyük ilginin, heyecanın Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasası'nda da belirtildiği gibi, Kırgız dilinin bütün Kırgızistan vatandaşlarının ortak iletişim dili olma yolundaki kaçırılmayacak büyük bir fırsat, mutlak bir dönüm noktası olabilecek adım olduğunu, maalessif, sonu getirilmeden kaçırıldığını üzüntüyle belirtmemiz gerekir.

Ne var ki o heyecan, bağımsızlıktan 9 yıl sonra 25 Mayıs 2000 yılında yüksek teknik elemanlarının, entelektüellerin, sanayicilerin ülkeden göçü, halklar arası iletişimin zayıfladığı bahanesi ile Rus diline tekrar resmî dil

statüsünün kazandırılması ile söndürülmüştür. Kırgız Cumhuriyeti'nin 2. Şubat 2003 yılında yapılan referandumla değiştirilen Anayasa'sına 5. maddenin 2. fıkrası olarak *Kırgız Cumhuriyeti'nin resmî dili olarak Rus dili kullanılır* ibaresi eklenmiştir. Egemenliğin 27. yılına gelinen günümüzde Kırgız dilinin hâlâ da devlet dili fonksiyonunu ülke çapında yürütemeyişinin, ülkedeki farklı ulusların iletişim dili olamayışının esas nedeni işte bu kararlar başlamıştır. Kırgız Devletinin dil politikasının en büyük yanlıgısı, halkını Rusça gibi gelişmiş, yıllardır aynı bölgede devletin resmî dili olma mekanizmaları geliştirilmiş güçlü bir dil ile, edebî dil olma tecrübesi 70, devlet dili olma tecrübesi daha 10. yılını bile doldurmamış, kullanım kapasitesini henüz genişletememiş bir ulusal dil arasında tercih yapma durumunda bırakılmasıdır. Rus diline resmî dil statüsünün verilmesi ile Kırgız dilinin Devlet dili olarak ülkenin tüm vatandaşları tarafından benimsenme, öğrenme ve geliştirme ihtiyacı ortadan kaldırılmıştır. Çünkü Rusçaya resmî dil statüsünün verilirken Kırgız Cumhuriyeti'nin Resmi Dil kanununun 1. maddesinde: *"Kırgız Cumhuriyeti'nin resmî dili olarak halklar arası iletişimi ve ülkenin dünya ile entegrasyonunu sağlayacak dil tanınacaktır. Kırgız Cumhuriyeti'nin resmî dili Rus dilidir"* diye tanımlanmıştır.

Bağımsızlıktan beri çeyrek asır geçmesine rağmen, Kırgızcanın ülke Anayasa'sında ve Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet dili Kanunu'nda belirtilen görevlerini yerine getiremeyişi; bunun aksine Rusçanın resmi dil statüsünü alarak Sovyetler zamanındaki imtiyazlı duruma tekrar geçmiş olmasının önemli üç iç ve dış sebebi vardır.

- Devlet dili ile resmî dil statülerinin kesinleştirilmemiş, kullanım alanlarının netleştirilmemiş olması;
- Devlet dilini koruma ve güçlendirme mekanizmalarının yetersizliği;
- Ülke ekonomisinin zayıf durumundan, işsizlikten dolayı 6 milyonluk nüfusun son verilere göre 800 bininin ülke dışında olması. Üstelik bu kesim nüfusun en aktif, en üretken 20-45 yaş arası Kırgız dili konuşurlarından oluşuyor. Bu durum ülke nüfusunun yedide birinin hayatını başka dili konuşarak sürdürmek zorunda kaldığı anlamına gelmektedir.

Uluslararası hukukta devlet dili ve resmî dil kavramları, devletlerin iç yapısına göre farklı nitelendirilse de çoğunda aynı anlamda: *"Belli bir devlet içinde ya da sınırları hukuki yönden belirtilmiş topraklarda başka dillere kıyasla anayasal yönden en yüksek statünün tanındığı dildir"* açıklaması ile tanımlanır.

1953 yılında UNESCO tarafından yayımlanan açıklama ile o güne kadar hep tartışma konusu olan devlet ve resmî dil kavramlarına netlik kazandırılmıştır. Ona göre, *Devlet dili, bir devletin yüksek sembollerinden biri olarak o devletin siyasi, sosyal ve kültürel alanlarının hepsinin entegrasyonunu yapmakla hükümlü dildir* açıklaması yapılmıştır.

Kırgızistan'ın iki dillilik konumuna geçmesinden sonra hem devlet, hem resmî dilin statüleri ayrı ayrı yasalarla belirtilmiştir.

2 Nisan 2004 tarihli 54 No'lu "Kırgız Cumhuriyetinin Devlet Dili Yasasına"³ göre devlet dilinin statüsü şu şekilde belirtilmiştir:

Kırgız dili, Kırgız Cumhuriyeti'nin esas temellerinden biri olarak, işbu yasa ve Kırgız Cumhuriyeti'nin diğer yasaları ile de öngörülmüş devletin bütün faaliyetlerinde ve yerel yönetiminde zorunlu olarak kullanılır.

25 Mayıs 2000 yılında kabul edilen "Kırgız Cumhuriyeti'nin Resmî Dil Yasası"na⁴ göre resmî dilin statüsü de şu şekilde belirtilmiştir:

Kırgız Cumhuriyeti'nin resmî dili, devlet dili ile beraber Kırgız Cumhuriyeti'nin devlet yönetimi, yasama ve yargı organlarının bütün alanlarında, aynı zamanda işbu yasa ve Kırgız Cumhuriyeti'nin başka yasaları ile öngörülmüş toplum hayatının diğer alanlarında kullanılan dildir.

Fakat bu açıklamalarda faaliyet alanları devlet dili için ...devletin bütün faaliyetlerinde ve yerel yönetiminde;

Resmî dil için de ...devlet yönetimi, yasama ve yargı organlarının bütün alanlarında... ve ...toplum hayatının diğer alanlarında ibarelerinin anlamları hemen hemen örtüştüğünden, Kırgızistan'da devlet dili ile resmî dilin kullanımında büyük çelişkiler yaşanmaktadır. Ne var ki, ülkenin dil siyasetindeki bu tür çelişkilerin devlet dilinin lehine gelişmediği apaçık ortadadır.

Kırgız Devleti'nin dil siyasetinde karışıklık yaratan noktalar, Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 2 Haziran 2014 tarihli 119 No'lu kararı ile yayımlanan **Kırgız Cumhuriyeti'nin 2014-2020 Yıllar Arası Devlet Dilini Geliştirme ve İyileştirme Ulusal Programı**'nda⁵ da tespit edilmiş olup, devletin 6 yıllık dil programının temelini de oturtulmuştur.

Kırgız Cumhuriyeti'nin 23 yıllık dil siyasetini özetleyerek analiz eden bu **Program**, Kırgızistan'ın dil politikasında devlet dilinin gelişmesini son derece sorunlu bulmuş ve acil çözümüne ihtiyaç duyulan hususları belirtmiştir:

- Kırgız dili, devlet yönetimi, iş yazışmaları, profesyonel iletişim ve yüksek öğretim alanlarında dikkate değer ilerleme kaydedememiştir;
- Devlet dilinin orta eğitimde ülke çapında okutulmasına rağmen başka dilli vatandaşların sadece onda birinin devlet diline hakim olduğu tespit edilmiştir;
- Resmî dil konumundaki Rus dilinin, ülke çapında orta ve yüksek meslek öğretiminde, bilimde, medyada, internette, iş ortamında, uluslararası görüşmelerde ve yönetimde üstün durumda olduğu saptanmıştır;
- Devlet dilinin tam kullanıldığı alanlar olarak sadece ilk ve orta eğitim, millî edebiyat, kültür, Kırgız medyası, ticaret ve toplumsal siyaset alanları gösterilmiştir.

³ Yasa, daha sonra beş kez (8 Aralık 2009 № 307, 21 Aralık 2010 № 8; 6 Ekim 2011 № 165, 25 Şubat 2013 № 33, 23 Haziran 2015 № 135) redaksiyondan geçirilerek yürürlüğe girmiştir.

⁴ Yasa, daha sonra iki kez (28 Temmuz 2008 №170, 25 Şubat 2013 № 33) redaksiyondan geçirilerek yürürlüğe girmiştir.

⁵ "Natsiyonal'naya Programma razvitiya gosudarstvennogo yazıka i soverşenstvovaniya yazıkovoy politiki v Kırgızskoy Respublike na 2014-2020 godı". *Sbornik ofitsiyal'nih dokumentov po gosudarstvennomu yazıku Kırgızskoy Respubliki*. Bişkek, 2014, 137-167.

• Kırgız dilinin ayrıca ekonomide, yüksek öğretimde, bilim ve araştırmada ve modern alan uzmanlarının yetiştirilmesinde yetersiz kaldığı ortaya çıkarılmıştır⁶.

Devlet dilinin bu kadar aciz duruma düşmesinin sebebi sadece yönetim hatalarına değil, Kırgız dil bilimcilerinin ve toplumun aydın kesiminin dil konusunda payına düşen görevleri layıkıyla yerine getirmedikleri ve onları teşvik müesseselerinin zayıflatılmış olması ile de bağlantılıdır. Bunlar,

- Kırgız dilinin iç kaynak imkânlarının yeterince araştırılmayışı, kelime ve terim yapım sisteminin güçlendirilmeyişi;
  - Dil araştırmalarının pratik çözümler üretecek şekilde genişletilmeyişi.
- Konuşma diline yönelik uygulamalı gramer, sözlük, rehberlik kılavuzlarının yetersizliği; hazırlananlarının kullanıma elverişsizliği;
- Çocukların yaş özelliklerine göre devlet dilinde orijinal ve çeviri kitaplarının yeterli derecede yayımlanmayışı;
  - Yüksek öğretimin Devlet dilinde yapılmasını sağlayacak ders kitaplarının yazılmayışı, metodolojisinin geliştirilmeyişi;
  - Eskiden dillerin ilmî araştırma merkezi olarak görev yapan ve devletin büyük mali desteği ile donatılan Bilimler Akademisinin Dil ve Edebiyat Enstitüsü faaliyetlerinin zayıflamış olması vb.
  - Terminoloji sözlüklerinin devlet dilinin ulusal ile evrensel değerler orantısını dikkate alarak kullanıma uygun şekilde hazırlanmayışı vb.

Kırgızistan'da devlet dilinin gelişmesini frenleyen etkenler, sadece ülkenin sosyal politikasından ileri gelen iç yaklaşımlardan değil dünya küreselleşmesinin getirdiği objektif nedenlerden de kaynaklanıyor. Küreselleşmenin ve Kırgızistan ekonomisinin sıkıntılı durumunun tetiklediği dış göç olaylarının da etkisiyle gittikçe ağırlığını artıran İngilizce, Çince, Türkçe, Japonca, Korece gibi diller de Kırgız devlet dilinin istenilen düzeye gelebilmesinde rekabet ortamı yaratmaktadırlar. Ülkede oluşan çok dillilik ortamında, elbette, diller ihtiyaç derecesine göre tercih edilir. Bu durumda, insanlar, bu ülkede yaşama ve bütün haklarından yararlanmaları için hiçbir zorunluluk getirmeyen devlet dilini ilk sıraya koymayacakları muhtemeldir. İş imkânı için gidecekleri ülkelerin dillerini öğrenmeye büyük çaba sarf eden Kırgızistan vatandaşlarının, doğup büyüdüğü, bütün nimetlerinden yararlandıkları ülkenin devlet dilini öğrenmeye ihtiyaç duymamaları ülkenin dil politikasını gözden geçirerek acil çözümler alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Sonuç

Kırgız diline, bu devlette yaşama ve çalışma hakkı verecek, Kırgızistan halklarının entegrasyonunu sağlayacak resmî iletişim dili kimliğini kazandırmadan devlet diline layık sorumluluk ve saygınlık elde edilmeyecektir. O

⁶ "Analiz tekuşçey situatsii". *Sbornik ofitsiyal'nih dokumentov po gosudarstvennomu yazıku Kırgızskoy Respubliki*. Bişkek, 2014,139-141.

nedenle, **Kırgız Cumhuriyeti'nin 2014-2020 Yıllar Arası Devlet Dilini Geliştirme ve İyileştirme Ulusal Programı**'nda devlet dilinin geleceği için öngörülen ve onun ülke hayatının her alanında kullanılmasını zorunlu kılacak hedeflerin hayata geçirilmesini sıkı teftiş ve teşvik edecek mekanizmaların geliştirilmesi lazım.

- Devlet dilini Kırgızistan halkının birliğini pekiştirecek güçlü iletişim aracı konumuna getirecek etkin dil siyaseti geliştirmek;
- Kırgızistanlı gençlerin ana dilleri yanında devlet dilini, resmî ve uluslararası dilleri de serbestçe konuşabilecek çok dilli nesil olarak yetiştirilmesini hedeflemek;
- Devlet yönetim organlarının işeyişinin (icra, yasama, yargı) devlet dilini serbest konuşabilecek uluslararası dil ölçme kadranının (C1)⁷ seviyesinde olması zorunluluğunu hayata geçirmek;
- İş yazışmalarının bütün türlerinin devlet dilinde yazılması ve kurumsal sitelerinde de devlet dilinde yer almalarını sağlamak vb.

Gösterilen hedefler, Kırgız Cumhuriyeti'nin devlet dilini güçlendirmenin 2014-2020 yıllar için öngördüğü programında yer alan çok yönlü çalışmaların sadece en önemli sayılan birkaçıdır. Programın belirlenen sürelerde⁸ gerçekleşmesi için de siyasi ve toplumsal iradenin sıkı takipte olması şarttır.

KAYNAKÇA

- ABDULDAYEV Esengul (1998). *Azırkı kırgız tili*. Bişkek.
"Analiz tekuşçey situatsii". *Sbornik ofitsiyal'nih dokumentov po gosudarstvennomu yazıku Kırgızskoy Respubliki*. Bişkek, 2014: 139-141.
- AYTMATOV Çingiz (2008). "Erte kelgen turnalar"*Çıgarmalarının segiz tomduk jıynağı*. Bişkek:Biyyiktik: C.(3): 167-279.
- BATMANOV İgor (1963). *Sovremenniy kirgizskiy yazık*. Frunze.
- CUMAKUNOVA Gülzura (2000). "Atatürk'ün Harf Devrimi ve Kırgızistan'daki Alfabe Meselesi". *Türksoy. Türk Dünyası Kültür, Sanat, Haber ve Araştırma Dergisi*. (2): 11-15.
- CUMAKUNOVA Gülzura (2013). "Kırgız Türkçesinin Latin Alfabesine Geçişinde Dikkate Alınacak Noktalar". *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*. IV (1), Ankara: 951-960.

⁷ Uluslararası dil hakimiyeti seviye ölçekleri (Dil hakimiyetinin Avrupa genelinde değerlendirme ölçeği şu seviyeleri öngörüyor: A- başlangıç (elementary) (A1- hayatta kalma seviyesi (the level of survival), A2- eşik öncesi seviyesi (prethreshold level); B- bağımsız kullanıcı (independent user) (B1- eşik seviyesi (the threshold level), B2 - ilerletilmiş eşik seviyesi (threshold advanced level); C- akıcı (fluency) (C1- yeterlilik seviyesi (proficiency level), C2- üstün yeterlilik seviyesi (the level of perfect proficiency).

⁸ Programın genel olarak üç etapta gerçekleştirilmesi öngörülmüştür: 1.etap 2014-2016 – Hazırlık (Preparatory); 2.etap – 2017-2018 – Ana (Main); 3.etap 2019-2020 – Düzeltici (Corrective).

Kirgizskaya sovetskaya sotsialističeskaya respublika. Ensiklopediya. Spetsial'nyy tom. Frunze: Glavnaya redaktsiya KSE, 1982.

“Konstitutsiya Kirgizskoy Respubliki”. (İzveçeniya). *Sbornik ofitsial'nih dokumentov po gosudarstvennomu yazıku Kirgizskoy Respubliki*. Bişkek, 2014: 115-118.

“Natsiyonal'naya Programma razvitiya gosudarstvennogo yazıka i soverşenstvovaniya yazıkovoy politiki v Kirgizskoy Respublike na 2014-2020 godı”. *Sbornik ofitsial'nih dokumentov po gosudarstvennomu yazıku Kirgizskoy Respubliki*. Bişkek, 2014: 137-167.

ORUZBAYEVA Bübiyna (1997). “Kirgizskiy yazık”. *Yazıki mira: Tyurkskiye yazıki*. Bişkek: 286-289.

“Postanovleniye Pravitel'stva Kirgizskoy Respubliki ot 26 marta 2013 goda №150. O sozdanii sistemı otsenivanii urovnya znaniya gosudarstvennoğo yazıka “Kirgiztest”. *Sbornik ofitsial'nih dokumentov po gosudarstvennomu yazıku Kirgizskoy Respubliki*. Bişkek, 2014: 187.

“Ukaz Prezidenta Kirgizskoy Respubliki ot 1 iyulya 2013 goda UP №155. O merah po razvitiyu gosudarstvennogo yazıka i soverşenstvovanii yazıkovoy politiki v Kirgizskoy Respublike”. *Sbornik ofitsial'nih dokumentov po gosudarstvennomu yazıku Kirgizskoy Respubliki*. Bişkek, 2014: 159-166.

“Ukaz Prezidenta Kirgizskoy Respubliki ot 2 iyunya 2014 goda UP №119. O Natsional'noy Programme razvitiya gosudarstvennoğo yazıka i soverşenstvovanii yazıkovoy politiki v Kirgizskoy Respublike na 2014-2010 godı”. *Sbornik ofitsial'nih dokumentov po gosudarstvennomu yazıku Kirgizskoy Respubliki*”, Bişkek, 2014: 134-159.

YUNUSALİYEV Bolot (1955). “Problema formirovaniya obşenarodnoğo kirgizkogo yazıka”. *Voprosı yazıkoznaniya*. (2): 30-41.